

OLIV TA'LIM MUASSASALARINING INNOVATSION TA'LIM LOYIHALARI ASOSIDA RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH

Eshov Mansur Po'latovich

Alfraganus University NOTT,

“Menejment va marketing” kafedrası mudiri i.f.d., professor,

E-mail: eshov.mansur@mail.ru

Anotatsiya

Maqolada oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini innovatsion ta'lim loyihalari asosida oshirish masalalari tahlil qilindi. Uch bosqichli boshqaruv modeli (maqsadli, funksional, operatsion bloklar) asosida strategik boshqaruv taklif etilgan. Raqamli transformatsiya, moliyaviy mustaqillik, marketing va davlat-xususiy sheriklik orqali universitetlarni global raqobatga tayyorlash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida barqaror innovatsion ekotizim yaratish bo'yicha takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion ta'lim, raqobatbardoshlik, strategik boshqaruv, raqamli transformatsiya, oliy ta'lim, universitet boshqaruvi, ta'lim ekotizimi, davlat-xususiy sheriklik.

Аннотация

В статье проанализированы вопросы повышения конкурентоспособности высших учебных заведений на основе реализации инновационных образовательных проектов. Предложено стратегическое управление на основе трёхблочной модели (целевой, функциональный и операционный блоки). Рассмотрены возможности подготовки университетов к глобальной конкуренции посредством цифровой трансформации, финансовой автономии, маркетинга и государственно-частного партнёрства. Представлены предложения по созданию устойчивой инновационной экосистемы на основе интеграции образования, науки и производства.

Ключевые слова: инновационное образование, конкурентоспособность, стратегическое управление, цифровая трансформация, высшее образование, управление университетом, образовательная экосистема, государственно-частное партнёрство.

Abstract

This article analyzes the enhancement of higher education institutions' competitiveness through the implementation of innovative educational projects. A strategic management approach based on a three-block model (target, functional, and operational) is proposed. The study explores opportunities for preparing universities for global competition via digital transformation, financial autonomy, marketing, and public-private partnerships. Recommendations are provided for building a sustainable innovation ecosystem through the integration of education, science, and industry.

Keywords: innovative education, competitiveness, strategic management, digital transformation, higher education, university governance, educational ecosystem, public-private partnership.

KIRISH

Oliy o‘quv yurtlarining rivojlanishi yuqori texnologiyalarning rivojlanish darajasi bilan ushbu sohalarda mutaxassislar tayyorlash darajasi o‘rtasidagi tafovutni bartaraf etish, mutaxassislar tayyorlash yo‘nalishini kengaytirish kabi muammolarni hal etishga bog‘liq. Shu va boshqa muammolar kompleks innovatsion ta‘lim dasturlarini shakllantirishni taqozo etmoqda. Bunday dasturlarni amalga oshirishdan maqsad bitiruvchilarning kasbiy kompetensiyalari sohasini kengaytirish, ularning mehnat bozorida raqobatbardoshlik darajasini oshirishdan iborat. Innovatsion dasturni tayyorlash va amalga oshirish universitetda bunday loyiha uchun muayyan boshqaruv tizimini shakllantirishni talab qiladi.

Innovatsion ta‘lim dasturlari asosida o‘qitishni tashkil etish esa universitetlarning ta‘lim xizmatlari bozoridagi samarali raqobat qilish imkoniyatini belgilab berida. Shunga ko‘ra Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti misolida innovatsion ta‘lim loyihasini (TDIU ITD) amalga oshirishning jarayonlarini tashkil etish va ularning ta‘lim sifati va universitetlar raqobatbardoshligi oshirishdagi asosiy muammolarni ko‘rib chiqish talab etiladi.

Innovatsion ta‘lim dasturlari asosida o‘qitishni tashkil etish – bu o‘quv jarayoniga yangi va ilg‘or texnologiyalarni, usullarni va yondashuvlarni qo‘llash orqali ta‘lim sifati oshirish va talabalarni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan ta‘minlash jarayonidir. Bu yondashuvning asosiy maqsadi ta‘lim jarayonini yanada interaktiv, qiziqarli va samarali qilishdir. Innovatsion boshqaruv dasturlari o‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalar, o‘qitish jarayonida amaliy mashg‘ulotlar, muammolarni hal qilish, loyihaviy yondashuvlar, guruhli ishlash, rol o‘ynash kabi usullar, har bir talabaning o‘ziga xos ehtiyojlari, qiziqishlari va imkoniyatlari hisobga olinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Oliy ta‘lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish va ularni innovatsion rivojlanish yo‘liga yo‘naltirish masalasi so‘nggi yillarda davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Innovatsion faoliyat to‘g‘risida”gi Qonuni [1] hamda “O‘zbekiston – 2030” strategiyasi [2], shuningdek “Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi” [3] kabi normativ-huquqiy hujjatlar oliy ta‘lim tizimida innovatsion transformatsiyani jadallashtirish uchun huquqiy asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Ta‘limda innovatsion loyihalarni samarali boshqarish bo‘yicha Grin A.M. va hamkorlari tomonidan ishlab chiqilgan model asosida loyiha boshqaruvining metodologik yondashuvlari, resurslarni taqsimlash, monitoring va natijalarni baholash tamoyillari tizimlashtirilgan [4]. Ushbu nazariy asos maqolada taqdim etilgan boshqaruv bloklari (maqsadli, funksional va operatsion) tarkibini ishlab chiqishda muhim manba hisoblanadi.

Porterning milliy raqobatdosh ustunliklari haqidagi nazariyasi [5] oliy ta‘lim muassasalarini strategik rivojlantirishda innovatsion komponentlar orqali global bozorga moslashish zaruriyatini asoslaydi. Drucker [6] va Mintzberg [8] esa zamonaviy tashkilotlarda boshqaruv, strategik qarorlar qabul qilish va innovatsiyalarni joriy etish jarayonlarining transformatsion mohiyatini yoritadi.

Kaplan va Norton tomonidan ishlab chiqilgan “Balanced Scorecard” yondashuvi [7] ta’limda samaradorlikni o‘lchash, innovatsion faoliyat natijalarini monitoring qilish va strategik maqsadlarga erishish vositasi sifatida maqbul ekani ko‘rsatilgan.

Friedmanning globallashuv haqidagi qarashlari [9] va Slaughter hamda Rhoades tomonidan ishlab chiqilgan “Akademik kapitalizm” konsepsiyasi [10] ta’lim tizimida bozor tamoyillari, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasi, hamkorlikdagi tadqiqotlar va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining zarurligini asoslaydi.

Milliy tadqiqotlarda esa Uralova G.T. [11] universitetlarning innovatsion muhit yaratishdagi roli, ta’lim xizmatlarining sifatini oshirishdagi omillar va innovatsion ekotizimni shakllantirish yo‘nalishlarini chuqur tahlil qilgan. Yuldashev M. [12] esa raqamli transformatsiya, texnologiyalar integratsiyasi va ta’lim jarayoniga axborot-kommunikatsiya vositalarini joriy etish orqali ta’lim samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy yondashuvlarni taqdim etgan.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda konseptual va tahliliy yondashuv asosida innovatsion ta’lim loyihalarining boshqaruv mexanizmlari va oliy ta’lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirishga ta’siri o‘rganildi. Asosiy e’tibor strategik boshqaruv, marketing faoliyati, raqamli transformatsiya va moliyaviy erkinlik kabi omillarni baholashga qaratildi.

Ishda O‘zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlari, xalqaro nazariy manbalar va milliy ilmiy tadqiqotlar tahlil qilindi. Grin A.M. tomonidan taklif etilgan ta’lim loyihalarini boshqarish modeli asosida funksional, maqsadli va operatsion bloklar strukturasi asoslangan boshqaruv yondashuvi ishlab chiqildi. Grafik modellashtirish orqali marketing va boshqaruv tizimining sxematik tuzilmalari shakllantirildi.

Maqolada ilgari surilgan takliflar mavjud nazariyalar bilan solishtirilib, innovatsion ta’lim boshqaruvida qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Umumiy boshqaruv modeli 3 ta asosiy blokdan iborat bo‘lib, ular quyidagilarni o‘z ichiga olishi lozim:

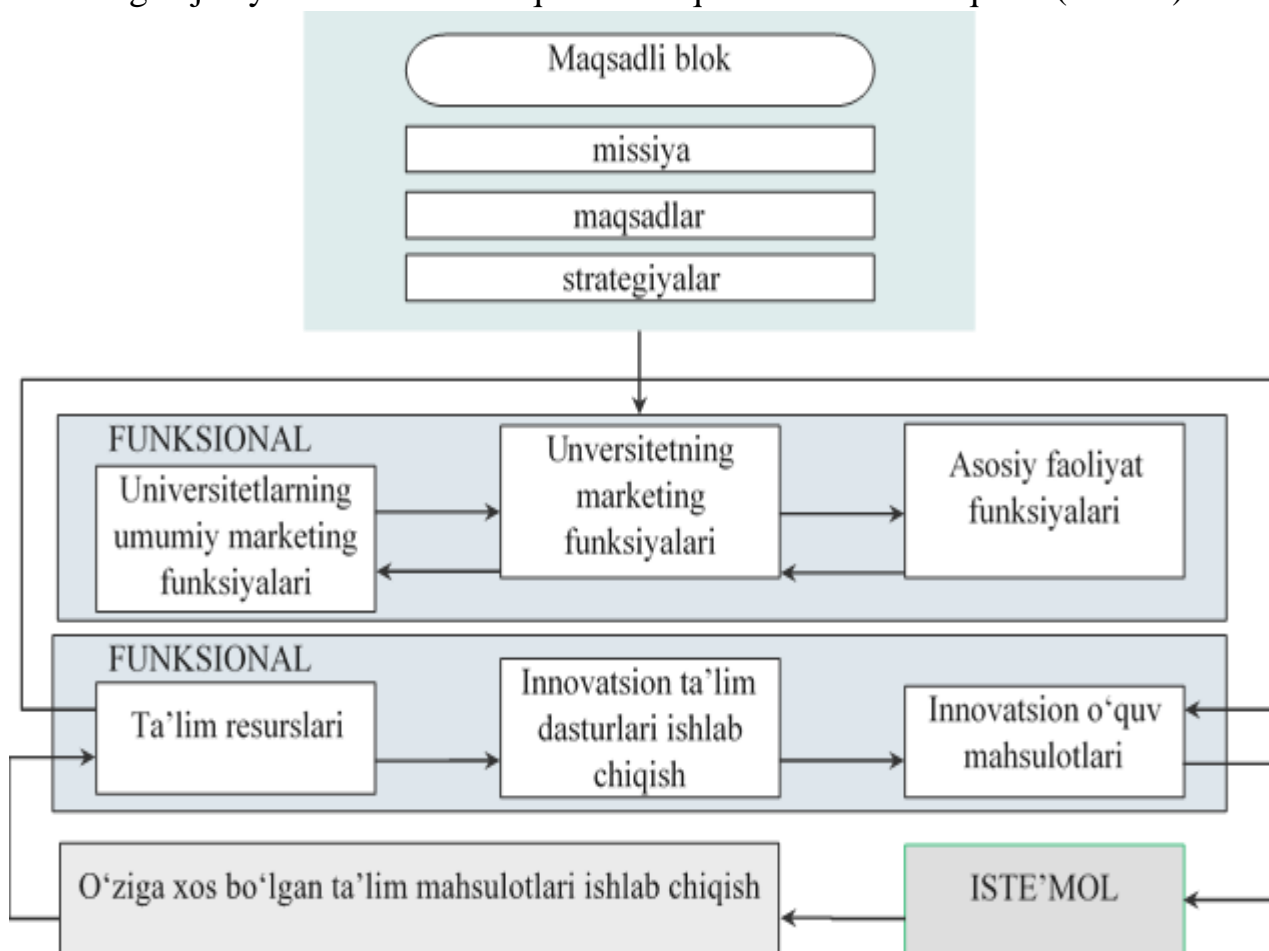
- Maqsadli blok (missiya, maqsadlar, strategiyalar);
- Funksional blok (universitet funksiyalari)
- Operatsion blok (resurslar, innovatsion dasturlar, innovatsion mahsulotlar, mahsulotlarni ishlab chiqish, iste’molchilarga yetkazish)

Grin A.M. va boshqalar tomonidan yozilgan "innovatsion ta’lim loyahasini boshqarish" mavzusidagi kitobida ta’lim loyihalarini boshqarish jarayonlari, metodologiyalari va amaliyotini yoritilgan. Unda quyidagi masalalar yoritiladi:

- Innovatsion ta’lim loyihalarining maqsad va vazifalarini belgilash, loyiha doirasi va chegaralarini aniqlash, resurslarni taqsimlash.
- Loyiha jamoasini tanlash, ularning vazifalarini taqsimlash va jamoani samarali boshqarish usullari.

- Loyihani amalga oshirish uchun zarur texnologiyalar va resurslarni aniqlash, ularni samarali tarzda joriy etish.
- Loyiha ishlarini rejaga muvofiq amalga oshirish, monitoring va nazorat qilish, muammolarni barvaqt aniqlash va hal qilish.
- Loyiha natijalarini baholash, olgan natijalarni tahlil qilish va ularni amaliyotga joriy etish.
- Zamonaviy innovatsion yondashuvlar va metodlarini o‘qitish va o‘qitish jarayonlariga tatbiq qilish.

Umumlashtirilgan modelda yuqorida keltirilgan funksional blokni batafsilroq ko‘rsatish universitetda marketing faoliyatini boshqarish modeli (MFBM)ni amalga oshiradigan jarayonlar tizimini aniqlash va taqdim etishni talab qiladi (1-rasm).

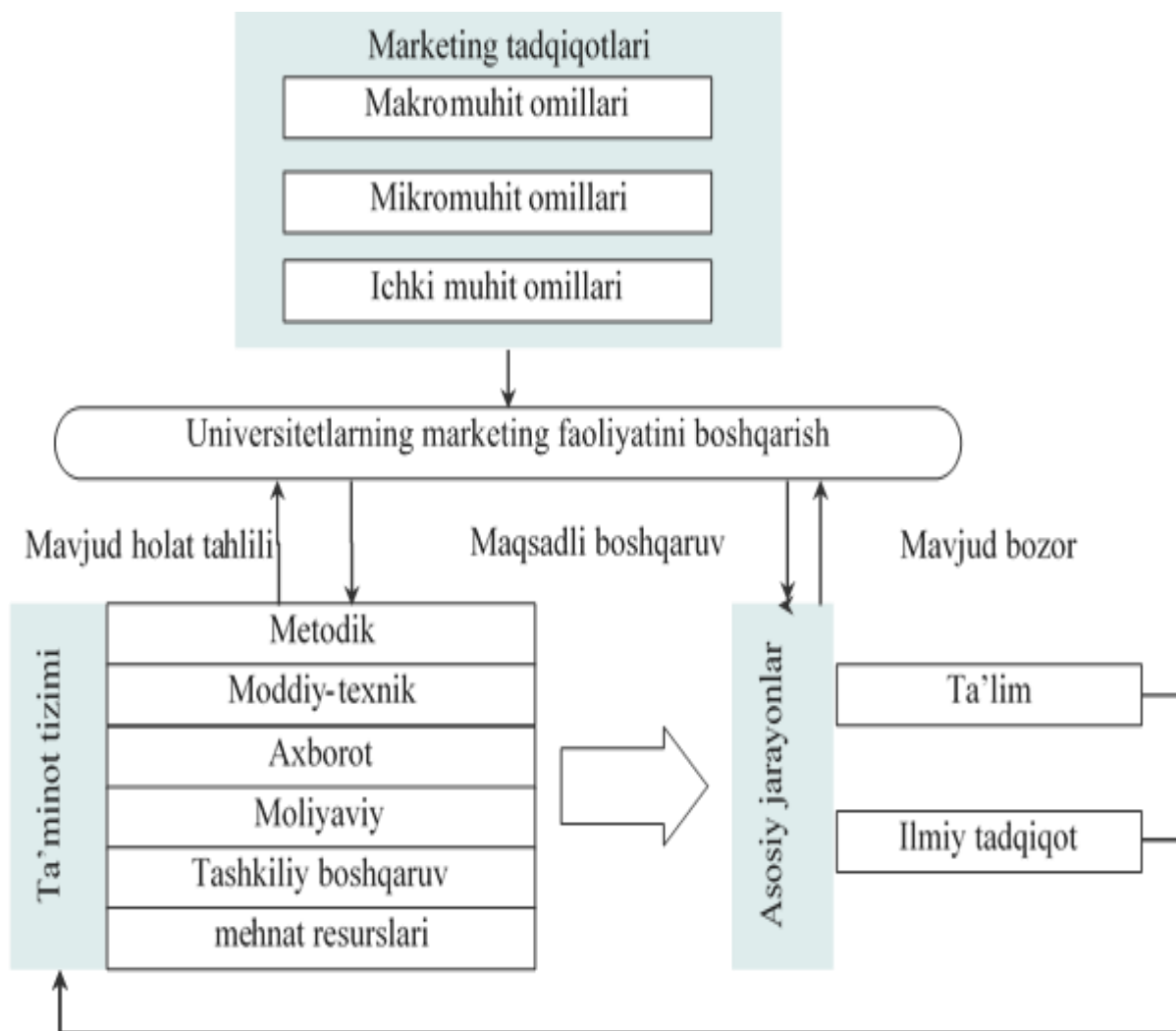

1-rasm. Universitrlarning marketing faoliyatini boshqarish tizimi va tashkil etish tamoyili¹

Universitetning ochiq, dinamik, yaxlit obyekt sifatida tizim xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan ushbu sxema qo‘llab-quvvatlash tizimi orqali qayta aloqa bilan va tashqi va tashqi omillarni hisobga olgan holda asosiy

¹ Muallif ishlanmasi

jarayonlarning bir qismi sifatida ITD shakllantirishning asosi sifatida universitetlarga abituriyentlarni keng jalb etishga qaratiladi (2-rasm).

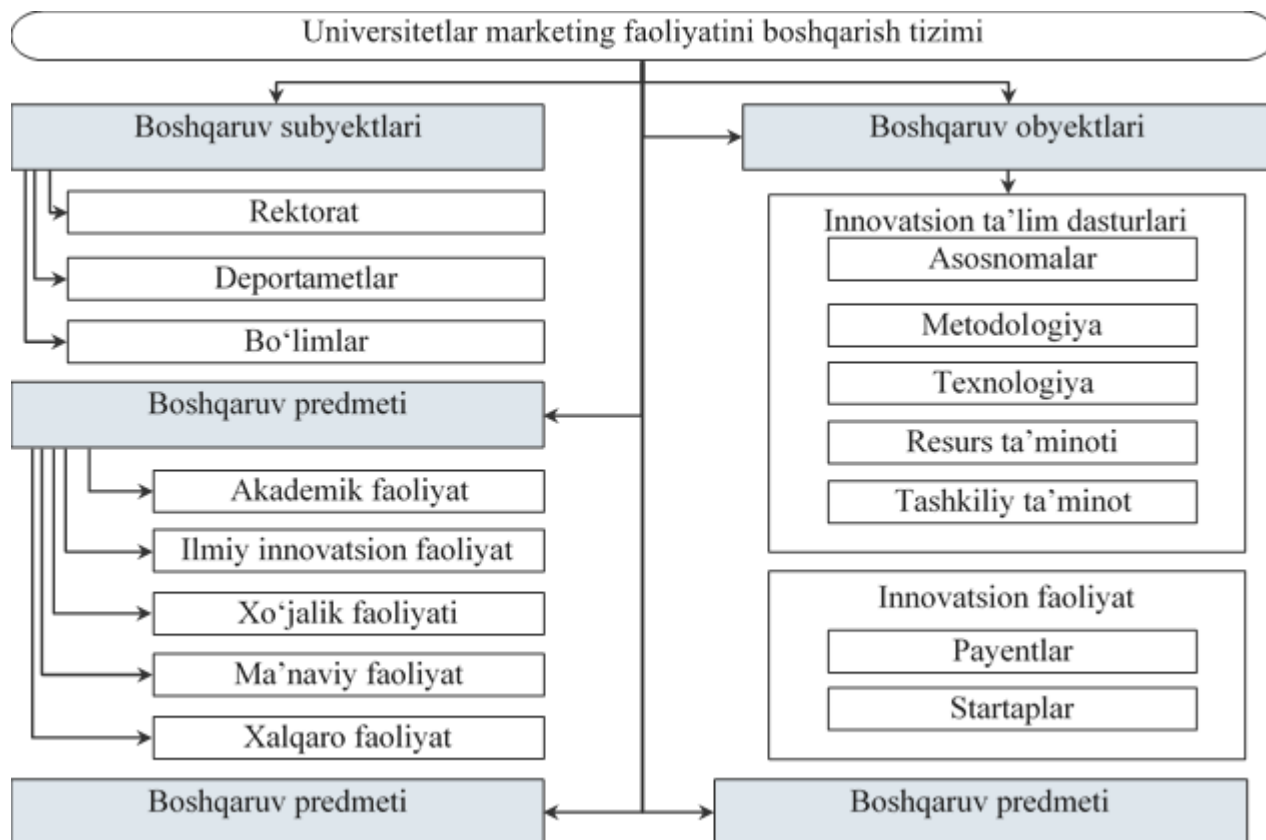

2-rasm. Universitetlarning marketing faoliyatini boshqarishda omillar ta'sirini baholash¹

Innovatsion ta'lim loyihasini boshqarish tizimining tuzilishi 2-rasmda ko'rsatilgan. Boshqaruv subyekti — bu sxemada ko'rsatilgan har qanday boshqaruv obyektiga nisbatan uning ishtirokchilari o'rtasida loyihani amalga oshirish jarayonida yuzaga keladigan ishlab chiqarish va ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar tizimidir. Boshqaruv funksiyalari uning yopiq siklini tashkil qiladi va loyihani amalga oshirish jarayonini rejalashtirish, harakatlarni tashkil etish, hisobga olish, nazorat qilish, tahlil qilish, ishtirokchilar faoliyatini tartibga solish va ularning innovatsion faoliyatini rag'batlantirishni o'z ichiga oladi.

Innovatsion ta'lim loyihasini boshqarish mexanizmi (keyingi o'rinlarda — BM (TDIU ITL) — istalgan natijaga samarali erishish uchun subyektning nazorat obyektida maqsadli nazorat harakatlarini amalga oshirish usullari va vositalari to'plamidir[4].

¹ Muallif ishlanmasi

3-rasm. Universitetlar marketing faoliyatini boshqarishning universal tizimi¹

Universitetlarning ta'lim xizmatlarining samarali bozorini rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish zarur:

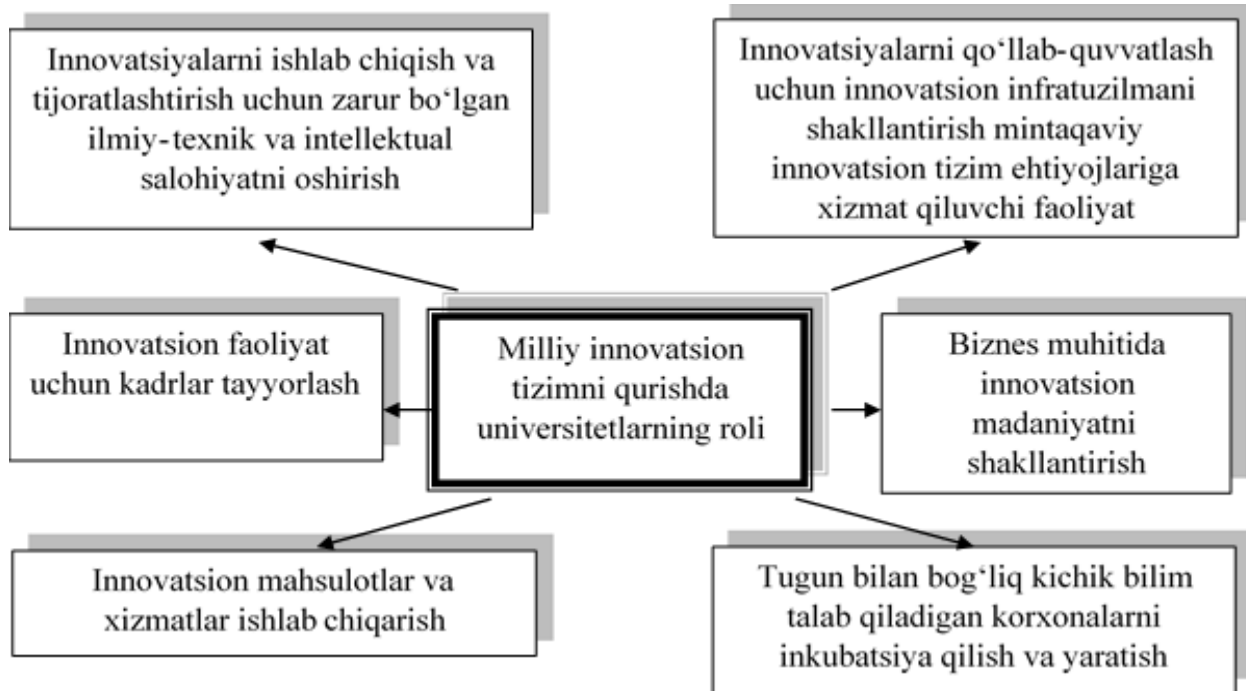
- Mavjud kasb-hunar ta'limi muassasalarining raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashda ishtirok etishga real tayyorligini baholash;
- Mintaqaning kadrlarga bo'lgan joriy va istiqboldagi ehtiyojlarini optimal qondirish uchun ta'lim muassasalarini zarur qayta profillash va mumkin bo'lgan integratsiyalashuv usullari va shakllarini aniqlash;
- Kasb-hunar ta'limining hududiy tizimlarini rivojlantirishni, shu jumladan ta'lim muassasalarini moliyalashtirishni, investitsiyalarni jalb qilishni optimallashtirishga qodir tashkiliy-funksional tuzilmalarni shakllantirish.

Muallif oliy o'quv yurtlarining ta'lim xizmatlari bozorida mamlakatda bozor munosabatlari rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda O'zbekiston davlat ta'lim organlarining tijorat oliy o'quv yurtlari faoliyat yuritish tizimida ishtirok etish usullarini aniqlashtirish bo'yicha takliflar kiritdi.

Iqtisodiy tizimlarning rivojlanishning innovatsion turiga o'tish dinamikasini ta'minlash jarayonida innovatsiyalarni yaratish va joriy etish jarayonini boshqarish, tartibga solish va rag'batlantirish muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, asosiy vazifa nafaqat individual innovatsiyalarni rag'batlantirish, balki milliy va mintaqaviy innovatsion tizimlar asoslarini yaratish uchun tashkiliy, iqtisodiy va huquqiy shart-

¹ Muallif ishlanmasi

sharoitlarni shakllantirishdir. Dissertatsiyada hududiy innovatsion tizimning (HIT) funksional tahlili o'tkazildi, bu uning asosiy funksiyalarini aniqlash, HIT ni yaratish va rivojlantirishda oliy ta'lim muassasalarining roli va ta'sirini aniqlash, shuningdek, ushbu tizimni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berish imkonini berdi. HIT faoliyatini

takomillashtirish (4-rasm).

4-rasm. Milliy innovatsion tizimni yaratishda oliy ta'lim muassasalarining roli¹

Universitet majmuasi faoliyatining boshqaruv va kognitiv modelini shakllantirdik, uning yuqori darajasi mintaqaviy innovatsion tizim holatining xususiyatlari bilan ifodalanadi; pastki qismi universitet kompleksini boshqarish tuzilmasining elementlari bo'lib, universitet kompleksini innovatsion iqtisodiy muhitga moslashtirishning tashkiliy shakllarini aniqlashga imkon beradi. Tarmoq tuzilmalari va innovatsion klasterlarni yaratish asosida davlat, ilmiy, ta'lim va biznes hamjamiyatlari hamkorligining asosi sifatida qaraladigan ta'lim va fan sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish parametrlari va yo'nalishlari belgilandi.

Jahon bozorini globallasuvi va rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotini integratsiyalash jarayonlari ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish va malaka darajasini xalqaro standartlashtirish, universitet bitiruvchilari va o'qituvchilarining xalqaro ta'lim xizmatlari bozorida harakatchanligini oshirish uchun sharoit yaratish muammosini dolzarblashtirmoqda. Bu milliy ta'lim tizimini yagona jahon ta'lim makoniga integratsiya qilish yo'nalishlarini belgilash imkonini berdi. Dissertatsiyada ta'lim tuzilmalarining innovatsion salohiyatini birlashtirish va sinergetik ko'paytirishga strategik yo'naltirilgan, shuningdek, O'zbekistonning jahon ta'lim makoniga integratsiyalashuvi imperativlarini hisobga olgan holda universitet majmualarini boshqarish jarayonining integratsion paradigmasi asoslab berilgan.

¹ Muallif ishlanmasi

Universitet boshqaruv tuzilmasini takomillashtirish, bizning fikrimizcha, universitetning boshqaruv qobiliyatini saqlab qolgan holda, universitetning tarkibiy bo‘linmalariga katta moliyaviy mustaqillik berish, byudjet va byudjetdan tashqari mablag‘larning bir qismini tasarruf etish huquqini boshqaruvning quyi bo‘g‘inlariga o‘tkazish orqali universitet faoliyatini ko‘p kanalli moliyalashtirish asosida amalga oshirilishi kerak.

Moliyaviy javobgarlik markazlari tuzilmasini shakllantirish bilan universitetning moliyaviy resurslarini boshqarishni erkinlashtirish (tarqatish) va yuqori menejment tomonidan amalga oshiriladigan strategik boshqaruvni o‘zaro bog‘lashni ta‘minlash maqsadida universitetning tarkibiy bo‘linmalari (Markaziy federal okrug) darajasida byudjet tizimini joriy etish dolzarb bo‘lib qoladi. quyi darajada amalga oshiriladigan operatsion boshqaruv. Mas‘uliyat markazlarining alohida byudjetlarini tuzish, ularni tejash va qo‘shimcha byudjetdan tashqari mablag‘larni olish uchun ma‘lum shart-sharoitlarni yaratish uchun ularga nisbatan moliyaviy mustaqillikni berish mumkin, bu keyinchalik universitetning oliy rahbariyati tomonidan tasdiqlangan universitetning jamlangan byudjetini (smetasini) tuzishda hisobga olinishi kerak. Shu bilan birga, universitet rahbariyatining asosiy vazifalari bo‘linmalarning rivojlanish tendensiyalarining universitet kompleksining strategik vazifalariga muvofiqligini nazorat qilishni ta‘minlash, shuningdek alohida tarkibiy bo‘linmalarning manfaatlarini muvofiqlashtirishdir.

Maqolada biz tarixiy retrospektivada va zamonaviy sharoitda boshqaruv hisobi tizimining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilamiz, boshqaruv hisobi texnologiyalarini ishlab chiqish bo‘yicha xorijiy nazariy va amaliy tajribani tahlil qilamiz. Biz o‘z ishimizda mavjud tizimda maqsadli grantlar, universitet ehtiyojlari va ularga ko‘rsatilayotgan xizmatlar sifati o‘rtasida aniq bog‘liqlik yo‘qligini asoslab berdik. Bu boshqaruv hisobi mexanizmini shakllantirishga konseptual yondashuvlarni ishlab chiqishni taqozo etdi. Ishda ilmiy va ta‘lim muhitining murakkab taqsimlangan tuzilishiga ega bo‘lgan universitet majmualarida boshqaruv hisobining innovatsion modeli taklif etiladi, bu turli manbalardan oliy o‘quv yurtlarining tarkibiy bo‘linmalarini moliyalashtirish hajmini aniqlashga, moliyaviy resurslardan foydalanishning maqsadli tabiati va ratsionalligini nazorat qilishga imkon beradi. Universitet kompleksini boshqarish tizimiga boshqaruv hisobini joriy etish bo‘yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Endi ta‘lim muassasasi avvalgi ta‘lim tizimidan “meros bo‘lib qolgan” va normal faoliyat va rivojlanishga xalaqit beradigan quyidagi qiyinchiliklarga duch kelmoqda:

- Maqsadli, tizimli, bashorat qilish kabi boshqaruv xususiyatlarining ta‘minlanmaganligi;
- Har qanday yoki barcha boshqaruv harakatlarining yomon bajarilishi;
- Boshqaruv funksiyalarini aniqlashning nomukammalligi (boshqaruv mazmuni);
- Ta‘lim muassasasi tuzilmalari yetarli darajada moslashuvchan va harakatchan emas;

- Optimal bo‘lmagan tashkiliy boshqaruv mexanizmi qurilgan; moliyalashtirishning etishmasligi;
- Boshqaruv xodimlarining malakasining yetarli emasligi;
- Ishtirokchilar tomonidan aholining ta’limga bo‘lgan ehtiyojlarini birgalikdagi faoliyatning yetarli darajada aniqlanmaganligi va xabardorligi; bitiruvchilarning o‘ylangan modellarining yo‘qligi;
- Axborot, boshqaruv faoliyatini ilmiy-uslubiy, konseptual ta’minlash, boshqaruv ta’limi va boshqalarning etishmasligi.

Ta’lim muassasasining rivojlanishi — ta’lim muassasasi va uning boshqaruv quyi tizimidagi tabiiy, maqsadga muvofiq, evolyutsion, boshqariladigan ijobiy o‘zgarishlar, sifat jihatidan yangi natijalarga erishishga olib keladi; bu innovatsion jarayon jarayonida ta’lim muassasasining avvalgi holatidan yangi holatga o‘tishidir.

Innovatsiyalar texnik, iqtisodiy, ijtimoiy tizimni rivojlantirishga, uning optimal holatiga erishishga yordam beradi. Ta’lim muassasasi rivojlanishining zamonaviy davrida quyidagi yo‘nalishlarda innovatsion o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda: ta’limning yangi mazmunini shakllantirish; yangi pedagogik texnologiyalar, talabalarni rivojlantirish tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish; yangi turdagi ta’lim muassasalarini yaratish. Ta’limning yangi mazmuni yangi uslublarni, ta’lim jarayonini tashkil etishning yangi shakllarini va buning natijasida boshqa kadrlar, ilmiy-metodik, moliyaviy, normativ-huquqiy, vaqtinchalik ta’minlash va boshqa boshqaruvni talab qiladi. Bu jamiyat hayotiga tayyorlangan mutaxassisning yangi modelini tayyorlash uchun zarurdir. Innovatsion transformatsiya dasturlarining yetarli darajada samaradorligini oldini olish uchun ta’lim muassasasi faoliyatining barcha muhim jihatlarini yagona tizimda birlashtirgan va shu bilan faqat mahalliy muammolarni hal qilishdan bosh tortadigan dastur-maqsadli boshqaruv usuli ishlab chiqildi. Hozirgi vaqtda bu usul yuqori baholandi.

Uning afzalligi shundaki, u quyidagilarni ta’minlaydi:

- Boshqaruvning barcha subyektlari sa’y-harakatlarini birlashtirish;
- Asosiy va oraliq natijalarni aniq operativ aniqlash; aniq maqsadlarga erishishga qaratilgan harakatlarning to‘liq tarkibini aniqlash va buning uchun shart-sharoitlarni ta’minlash;
- Aniq maqsadlarni amalga oshirish va rivojlantirishga yo‘naltirilgan matritsa tuzilmalarini yaratish;
- Resurslarning barcha turlarini muvofiqlashtirilgan rivojlantirish.

Yuqorida muhokama qilingan dastur-maqsadli boshqaruvdan samaraliroq foydalanish uchun quyidagi bosqichlarda amalga oshirish tavsiya etiladi:

1-bosqich — dasturiy maqsadli boshqaruv bo‘yicha boshqaruv qarorini qabul qilish. Bosqichning asosiy mazmuni — tizimning boshqa sifat holatiga o‘tish davrida xodimlarni psixologik to‘siqni yengib o‘tishga tayyorlash. Muassasa rahbari ishning asosiy mafkurasiga aylanishi juda muhim;

2-bosqich — tashkiliy (dastur menejeri va alohida kichik dasturlar rahbarlarini tayinlash, asosiy muammolarga yo‘naltirilganligi nuqtai nazaridan kelajakdagi dasturga qo‘yiladigan talablarni tasdiqlash);

3-bosqich – “muammolar maydoni”ni tahlil qilish, kerakli va dolzarb o‘rtasidagi aniqlangan tafovutlarni tartiblash, “maqsadlar daraxti”ni tuzish, uning asosida 5-yilga mo‘ljallangan strategik maqsadlarni shakllantirish;

4-bosqich — umumiy maqsadlar va kichik dasturlarni (siyosatini) shakllantirish va muvofiqlashtirish, dastur tafsilotlarini aniqlashtirish, resurslarni, muddatlarni, aniq ijrochilarni baholash;

5-bosqich - asosiysi: tashkilotning potensialini, ijtimoiy tartibini har tomonlama tahlil qilishni yakunlash, ishlaydigan tizimni innovatsion rivojlanish rejimiga o‘tkazish konsepsiyasi va strategiyasini shakllantirishni yakunlash, butun tizimni ishlab chiqarish rejimiga o‘tkazish, innovatsion rivojlanish;

6-bosqich – dastur loyihasini tahlil qilish, to‘rtta asosiy parametr bo‘yicha ekspertizadan o‘tkazish: tadbirlarning realligi, ularning dastur maqsadlariga erishishdagi ahamiyati, muddatlari, resurslari.

Shuni ta’kidlash kerakki, innovatsion rivojlanishni boshqarishning xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Mahalliy hamjamiyatdagi, muassasaning o‘zida o‘zgarishlarga mos keladigan boshqaruv tuzilmasi va boshqaruv harakatlarining moslashuvchanligi;

- O‘zaro ta’sir, muvofiqlashtirish va hamkorlik tizimiga asoslangan boshqaruv ta’sirlari majmui;

- Ta’lim muassasasining quyi tizimlarini rivojlantirish uchun muammoga yo‘naltirilgan davlat tahlilidan foydalanish.

- Muammoni o‘rganish natijasida ta’lim muassasasi rahbarining innovatsion rivojlanish sohasidagi boshqaruv harakatlari tizimini to‘g‘ri tashkil etish uchun zarur bo‘lgan bir qator takliflar kiritilishi mumkin:

- Innovatsion rivojlanishni boshqarish imkon qadar demokratik, tizimli, maqsadli amalga oshirilishi kerak;

- Muassasada ta’limni rivojlantirishni boshqarishda ish rejimida barqaror ijobiy natijalar bergan boshqaruv harakatlaridan darhol voz kechmaslik kerak: ishlash rejimidagi barcha yaxshi narsalar ta’lim va boshqa tizimlarning rivojlanish rejimiga asos sifatida o‘tkaziladi va rivojlanish rejimida sinovdan o‘tgan yangi boshqaruv ta’siri ishlash rejimiga o‘tkaziladi va uni yangi bosqichga ko‘taradi; va rivojlanish bu faqat innovatsion yo‘l bo‘lishi mumkin;

- Muassasada ta’limni rivojlantirishni boshqarish, iloji boricha, haqiqatan ham erishish mumkin bo‘lgan maqsadlarni (natijalarni) hisoblab chiqishi, shuningdek, ularga erishishga xalaqit beradigan faktlarning paydo bo‘lishini o‘z vaqtida oldindan bilishi va ularning harakatlari salbiy oqibatlariga olib kelishidan oldin ularga javob berishi kerak;

- Innovatsiyalarni boshqarishda asosiy e’tibor innovatsion strategiya va uni amalga oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqishga qaratilishi kerak. Yangi ta’lim standartlari va dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish ta’lim muassasasi strategiyasining ustuvor yo‘nalishiga aylanadi, chunki u rivojlanishning barcha boshqa yo‘nalishlarini belgilaydi; Yangi ta’lim va dasturlarini ishlab chiqish va amalga

oshirish standartlari ta'lim uchun strategiyasining barqaror yo'nalishiga aylanadi, chunki u korxonaning barcha boshqa yo'nalishlarini mustahkamlash;

- Boshqaruvning quyidagi xususiyatlariga ega bo'lish zarur: maqsadlilik, onglilik, muntazamlilik, izchillik. Ularsiz boshqaruv muvaffaqiyatsizlikka mahkum.

Faoliyat ko'rsatayotgan ta'lim muassasasidan innovatsion ta'lim muassasasi modeliga o'tish-bu rahbariyat va o'qituvchilar tarkibining muhim ijodiy vazifasi bo'lgan kelajak institutini ko'rishga imkon beradigan murakkab va ko'p mehnat talab qiladigan jarayon bo'lib, uning yechimi ta'lim muassasasining tuzilishini, maqomini va maqsadini o'zgartirishga qodir bo'lgan innovatsion tadqiqot ishlariga bog'liq.

Uzoq muddatli istiqbolda innovatsion rivojlanishning asosiy maqsadi mamlakat iqtisodiyotini modernizatsiya qilishning ustuvor vazifalarini amalga oshirishga qaratilgan mahalliy ishlanmalarni tanlab qo'llab-quvvatlash bilan xorijiy ilmiy salohiyat va texnologiyalardan foydalanish asosida raqobatbardosh mahsulot va xizmatlarni yaratishni ta'minlaydigan ochiq turdagi innovatsion tizimni shakllantirishdir.

O'rta muddatli istiqbolda innovatsion rivojlanishning asosiy yo'nalishlari:

- Biznesni rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytirish, ustuvor sohalarning innovatsion va investitsion jozibadorligini oshirish;

- Korxonalar va tashkilotlarning, shu jumladan yangi innovatsion kichik korxonalarining yuqori darajadagi innovatsion faoliyatiga erishish;

- Respublika mintaqaviy darajasida muvozanatli fundamental va amaliy tadqiqotlar, intellektual kapitallashuv, bilim va texnologiyalarni o'tkazish asosida samarali ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etish;

- O'rta va oliy ta'lim sohasini xalqaro standartlarga yo'naltirish;

- Innovatsion mintaqaviy makonning ilg'or texnik-texnologik tuzilishi va jozibadorligini shakllantirish uchun shart-sharoitlarni ta'minlash.

- Uzoq muddatli maqsad va o'rta muddatli istiqbolda innovatsion rivojlanishning asosiy yo'nalishlariga muvofiq quyidagi vazifalar belgilandi:

- Innovatsion mahsulotlarga yuqori ehtiyojga ega bo'lgan g'ayratli va o'qimishli fuqarolar asosida inson salohiyatining yetarli darajada innovatsion iqtisodiyotini shakllantirish;

- Zamonaviy texnologik tuzilmalarning yutuq yo'nalishlarida investitsiya faolligini oshirish;

- Sanoat siyosatining zamonaviy tamoyillariga asoslangan respublika iqtisodiyotini jadal modernizatsiya qilish: iqtisodiyotni klasterlash, davlat-xususiy sheriklik;

- Raqobatbardosh tadqiqot, ishlab chiqish sektorini yaratish va uni ko'paytirish uchun sharoit yaratish;

- Respublikaning innovatsion sohasiga investitsiya resurslarini keng jalb etish;

- Ilmiy-texnik sohada korxonalarining kichik shakllarini rivojlantirishga ko'maklashish;

- Innovatsion rivojlanishning ustuvor yoʻnalishlarini jamoatchilik tanlash mexanizmlarini ishlab chiqish;
- Innovatsiyalarni tekshirish va ishlanmalarga egalik huquqini himoya qilish;
- Innovatsion faoliyat koʻrsatkichlarini ishlab chiqish va uni monitoring qilish tizimini rivojlantirish;
- Innovatsiyalar sohasida ishlaydigan menejerlarni (menejerlarni) keng miqyosda tayyorlash;
- Yoshlarni fanga jalb qilish.

Mamlakatni innovatsion rivojlantirish, zamonaviy milliy innovatsion tizimni shakllantirish boʻyicha qoʻyilgan vazifalarni tizimli hal etish ilm-fan, taʼlim, ilmiy-texnik salohiyatni rivojlantirish va yuqori texnologiyalarni oʻzlashtirishda uning qiyosiy ustunliklarini yaratish va oshirish orqali butun iqtisodiyotning raqobatbardosh salohiyatini sezilarli darajada kengaytiradi va shu asosda iqtisodiy oʻsish va aholi farovonligini oshirishning yangi manbalaridan foydalanadi.

Oʻzbekiston Respublikasi taʼlim, fan va sogʻliqni saqlashga katta mablagʻ ajratadi va bu yangi iqtisodiy paradigmada intellektual kapitalni saqlash va koʻpaytirishga investitsiyalar sifatida qaraladi (korxonaning asosiy vositalarini modernizatsiya qilishga investitsiyalar bilan taqqoslaganda). Ishonchimiz komilki, ushbu investitsiyalar bilimlarni yaratish orqali qiymat yaratishga olib keladi va shuning uchun samarali taʼlim tizimi mamlakatni global miqyosda raqobatbardoshligini oshirish uchun zarur boʻlgan ilmiy-tadqiqot ishlari darajasi bilan bir xil taʼsir koʻrsatadi.

Intellektual iqtisodiyot bilim va axborotni ishlab chiqarish, tarqatish va ulardan foydalanishga asoslangan. Iqtisodiy oʻsish va undagi raqobatbardoshlikning asosiy manbai tovar emas, balki gʻoyalar ishlab chiqarishdir. Agar anʼanaviy iqtisodiyotda mamlakatning raqobatdosh ustunliklari manbai xomashyodan foydalanish, qulay transport yoʻllari, keng isteʼmol bozori, arzon ishchi kuchi boʻlsa, intellektual iqtisodiyotda muvaffaqiyat omili axborot va bilimlar (Internet, maʼlumotlar bazalari, telekommunikatsiyalar) bilimga asoslangan innovatsiyalar va tadbirkorlik, rivojlangan infratuzilma hisoblanadi.

Yangi, aqlli iqtisodiyotda yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarishda bilimning ahamiyati keskin oshadi, bilimlarni yaratish va qiymat yaratishning asosiy manbaiga aylantirishda bilim ustun komponentga aylanadi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, raqobatbardosh boʻlish uchun kompaniyalar raqobatchilarga qaraganda tezroq bilimlarni yaratishi, topishi va yangi mahsulot va xizmatlarga integratsiyalashishi kerak. Globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan raqobatda odamlar va kompaniyalarning muloqot qilish va oʻzaro munosabatlarini oʻzgartiradigan tub oʻzgarishlar roʻy bermoqda. Raqobatda innovatsiyalar, ilmiy-texnika taraqqiyoti birinchi oʻringa chiqadi. Bundan tashqari, globallashuv taʼsirida mahalliy va jahon bozorlarida tez oʻzgarishlar roʻy bermoqda, tovar va texnologiyalarning hayot aylanishi qisqarmoqda, raqobat kuchaymoqda, bu esa firmalarni innovatsiyalardan foydalanishga majbur qilmoqda. Kuchli raqobat sharoitida omon qolish uchun korxonalar bilimlar,

innovatsiyalar, yangi korxonalar yaratish va venchur strategiyalari asosida tashqi o'zgarishlarga moslashishi kerak. Bu inson kapitalining etishmasligi keng tarqalgan boshqaruv va resurslarni boshqarishni o'zgartirishni talab qiladi. Inson kapitalining sifati deganda shaxsning nostandart sharoitlarda oqilona qarorlar qabul qilish qobiliyati, bilimlari, ko'nikmalari va qobiliyatlari yig'indisi tushuniladi. Kapitalining sifati deganda shaxsning nostandart sharoitlarda qaror qabul qilish, bilimlarni qabul qilish, ko'rinishdagi va resurslarni yig'indisi tushuniladi.

Zamonaviy ta'lim tizimi uchun oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish subyektlari o'rtasidagi uzviy hamkorlikni yo'lga qo'yish muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday integratsiya raqobatbardosh, amaliy ko'nikmalarga ega mutaxassislarni tayyorlash, bilimlarning amaliyotga yo'naltirilganligini kuchaytirish va ta'lim xizmatlarining qiymatini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tez sur'atlarda o'zgarayotgan raqamli va global ta'lim muhitida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshligini oshirish zarurati tobora ortib bormoqda. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, innovatsion ta'lim loyihalari universitetlarni zamonaviy talablar asosida qayta shakllantirish, ta'lim sifati, boshqaruv samaradorligi va ilm-fan integratsiyasini kuchaytirishning asosiy omiliga aylanmoqda.

Uch bosqichli innovatsion boshqaruv modeli – maqsadli, funksional va operatsion bloklardan iborat tizim, oliy ta'lim muassasalarining strategik yo'nalishlarini aniq belgilash, faoliyat samaradorligini baholash va resurslarni oqilona taqsimlash imkonini beradi. Ayniqsa, raqamli transformatsiya, marketing yondashuvlari, moliyaviy mustaqillik va davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlangan hamkorlik mexanizmlari oliy ta'limni global raqobatga tayyorlaydi.

Innovatsion loyihalarni samarali amalga oshirish orqali nafaqat bitiruvchilarning kompetensiyalarini xalqaro standartlar asosida shakllantirish, balki universitetlarni milliy innovatsion ekotizimning tayanch nuqtalariga aylantirish mumkin.

Shu asosda quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

1. Yagona innovatsion ta'lim boshqaruv modelini ishlab chiqish va barcha oliy ta'lim muassasalarida joriy etish, bu orqali ta'lim jarayonini tizimli va strategik boshqarish imkoniyatini yaratish.

2. Raqamli transformatsiyani jadallashtirish – ilg'or texnologiyalarni o'quv jarayoniga integratsiya qilish, masofaviy ta'lim, sun'iy intellekt, tahliliy platformalar orqali ta'limning interaktiv va individual shaklini joriy etish.

3. Universitetlarga moliyaviy mustaqillik berish – byudjet va byudjetdan tashqari resurslardan foydalanishda mas'uliyat markazlarini shakllantirish orqali samaradorlikni oshirish.

4. Innovatsion loyiha menejerlarini tayyorlash bo'yicha maxsus dasturlar yaratish – strategik boshqaruv, loyiha sikllari, raqamli va innovatsion yechimlar bo'yicha yetakchi mutaxassislar tayyorlash.

5. Ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini chuqurlashtirish – universitetlar, texnoparklar, sanoat klasterlari, ilmiy markazlar va biznes subyektlari o'rtasida barqaror hamkorlik platformalarini shakllantirish.

6. Innovatsion faoliyat monitoringi tizimini yo'lga qo'yish – samaradorlik ko'rsatkichlari asosida baholash, ilg'or tajribalarni umumlashtirish va rivojlanish bosqichlarini kuzatish.

7. Boshqaruv hisobi mexanizmlarini joriy etish – resurslar harakati, grantlar, xizmatlar sifati va natijalarning o'zaro bog'liqligini ta'minlaydigan shaffof boshqaruv tizimini shakllantirish.

Ushbu takliflar universitetlarning strategik salohiyatini mustahkamlab, ularni nafaqat ta'lim, balki ilmiy-innovatsion taraqqiyot markazlariga aylantirish imkonini beradi. Bu yondashuv O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston – 2030" strategik maqsadlari bilan uyg'un holda, intellektual iqtisodiyot sari ishonchli qadam bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 24-iyul O'RQ-630-son "Innovatsion faoliyat to'g'risida"gi Qonuni <https://lex.uz/docs/-4910391>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabr PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni . <https://lex.uz/ru/docs/-6600413>

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvar PF-60-son "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risida (). <https://lex.uz/uz/docs/-5841063>

4. Grin, A.M., Yakubova, I.K., & Khalikova, N.M. (2018). Innovatsion ta'lim loyihasini boshqarish. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

5. Porter, M.E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press.

6. Drucker, P. (1993). Post-Capitalist Society. New York: Harper Business.

7. Kaplan, R.S., & Norton, D.P. (1996). The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business Press.

8. Mintzberg, H. (2009). Managing. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.

9. Friedman, T.L. (2005). The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century. New York: Farrar, Straus and Giroux.

10. Slaughter, S., & Rhoades, G. (2004). Academic Capitalism and the New Economy: Markets, State, and Higher Education. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

11. Uralova, G.T. (2020). Innovatsion ta'lim muhitini shakllantirishda universitetlarning roli. O'zbekiston iqtisodiy axborot markazi jurnali, (4), 45–51.

12. Yuldashev, M. (2022). Ta'lim tizimida raqamli transformatsiya: muammolar va istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (2), 33–41.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhah:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, mart, 3-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**